Harsányi czikke tisztázza Bartzafalvi születésének homályát, a 13 évig tartó „felsőbb tanulmányainak“ kérdését, szóval egész pataki szereplését. Ránk nézve, kik nyelvünk újabb fejlődésével foglalkozunk, nem kevésbbé fontos kérdések maradnak azonban tartalmas értekezésében érintetlenül. Tudva van, hogy Bartzafalvinak nyelvünk újítása körül kifejtett munkássága főképpen pozsonyi, 1783—1787-ig terjedő, tartózkodására esik. Miért ment Pozsonyba? Mik voltak azok a „terhes kötelességei“, melyektől „üresedhetvén“, írhatta „néhány órákon“ újságjait? Mi volt az a „más“, a melyre „emeltetett“, megválván az újságírástól, „mivel a' köz jóra“ született, a mint egyik barátja írja? (M. Hírm. 4.415). Hogyan jutott Révai s mások ismeretségébe? Mindmegannyi, nyelvünk történetében való fontos szerepének megértéséhez vezető, talán legegyenesebb út! Vajha akadna most egy pozsonyi tagtársunk, vagy nyelvünk barátja, ki az ottani könyvtárak, levéltárak alapján a vázoltam kérdésekre is megfelelne Harsányi világos, homályoszlató módján.

Simai Ödön.

Néhány kelta tulajdonnévről. Az „Archiv für slavische Philologie“ idei évfolyamában (XXXIII. 51—99) egy rendkívül tanulságos értekezés jelent meg a kelta-szláv nyelvi érintkezésről. Az értekezés czíme „Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen“, szerzője Al. Sachmatov, a nagytudományú orosz szlávista. Az értekezésben a szerző azt bizonyítja, hogy akkor, mikor még a szlávok mai lakóhelyeiket megelőző őshazájukban laktak, — tehát a gótoknak a Duna alsó folyásához való vándorlása előtt —, lakóhelyük közvetlen szomszédságában; a Visztula mentén és a Balti-tenger keleti partján: a mai Poroszországban kelták laktak. Ezek a kelták a szlávokat meghódították.

Nem tartozik ide, hogy és mint bizonyítja e tételt Sachmatov s hogy bizonyítása meggyőző-e; ki kell azonban emelnem, hogy bizonyításában sok olyan dolgot említ, a mely mindenkit érdekel, a ki magyar vagy finn-ugor nyelvészeti kérdésekkel foglalkozik.

Az utóbbiakat érdekelni fogja az, a mit a szerző a szláv őshazáról és az észt népnévről mond. Sachmatov szerint a szlávok őshazája északnyugati Oroszországban: a Nyemen (Memel, esetleg csak a felső folyása) és a Dvina (Düna) folyók medenczéiben volt s keletre kiterjedhetett az Ilmen-tóig és a Volchov folyóig. A szlávoktól északra (a mai Estlandban* és Finnországban) a lappok laktak, délre pedig a baltok (litván-lett-porosz törzs). A baltoktól délre a nyugati finnek (a Pripjaty folyó medenczéjében) és a mordvinok (a Dnyeper felső folyása bal partján) lakóhelyei voltak. A finneknek

* A Peipus-tó és a Keleti-tenger közti vidéket még a XVIII. sz.-ban is „Lappe-Gundar“(Lappland)-nak hívták.

és a mordvinoknak déli szomszédjai iráni törzsek (skythák, sarmaták) voltak. A szlávoknak, a baltoknak és a finneknek nyugati szomszédai a germánok voltak, a kik ősidőktől fogva a Visztula-vidéken laktak.

Az említett népeknek ezt az elhelyezkedését a mondott időben (Kr. sz. táján, a gótoknak az Al-Dunához való vándorlása idejéig) a szerző szerint sok minden bizonyítja. A bizonyítékok közül ezúttal csak a következőket említi: *a*) az iráni nyelvek nagy hatással voltak a mordvinra és a nyugati finn nyelvekre (nb. iráni hatás van a keleti finn nyelvekben is [értsd zürj.-votj.-vog.]?); *b*) a mordvinban és a nyugati finn nyelvekben van balti (litv.-lett) nyelvi hatás is; *c*) a nyugati finn, a balti és a szláv nyelveket ú. n. egységes, ősnyelvi korszakukban érte a germán hatás; *d*) a szlávok ősidőktől fogva olyan területen laktak, a hol a bükkfa nem terem meg (nb. a szláv nyelvekben a bükkfa neve: *buky* germán kölcsönszó), ellenben a nyelvközösség nyugati területén ismert lehetett a tiszafa és a borostyán (Epheu).

Az *észt* népnévről ezt mondja: Elfogadott nézet, hogy Tacitus észtjei (Germania 45. §.: *Aestiorum* gentes) a balti (litv.-lett-porosz) nyelvcsaládhoz tartozó nyelvet v. nyelvjárást beszéltek, s hogy népi nevük csak később vonódott át egy finn törzsre: a mai észtekre, a mely törzs különben magamagát *Maarahvas*-nak nevezi, mert eredetileg lett területen lakott (l. Arch. XXXIII. 73).* Azt hiszem, Sachmatov Tacitus következő szövege alapján: „quibus (értsd Aestiorum genetibus) ritus habitusque Suevorum, lingua Britannicae proprior" kétségtelenül bebizonyítja, hogy az *Aestiorum* gentes nyelvében kelta törzs volt.

Nem lesz érdektelen megemlítenem, hogy Sachmatov egy jegyzetben (l. Arch. XXXIII. 60) egy olyan értekezést igér, a melyben a nyugati finn nyelvek számos kelta jövevényszavát fogja bemutatni.

Említettem, hogy Sachmatov értekezésében több olyan dolog van, a mi a magyar nyelvtudománynyal foglalkozókat is érdekli. S. ugyanis sok földrajzi nevet, valamint több olyan közös szláv nyelvi névszót sorol fel, a melyek szerinte kelta eredetűek. A tulajdonneveknél a magyarországi nevekre teljesen joggal hivatkozhatik, hiszen történeti tény is, hogy hazánkban egykor kelta törzsek is laktak (pl. a bojok). Sachmatov szerint a többek közt kelta eredetű földrajzi neveink ezek:

Árva, a Poprád mellékfolyója (sic!), vö. kelta **arvos* ‚der schnelle' (l. Archiv. XXXIII. 67) | *Bodva*, a Tisza mellékfolyója, vö. kelta *boduo-* ‚schlacht', *Bodua*: *Badva*: ‚name der schlachtgöttin' (l. Arch.

* Wiedemann szótárában csak ezt lelem: *ēšt* = este, *Ēšti-mā* = Estland, *mā mes* = este.

XXXIII. 56) | *Laborcz* vagy *Laborcza*, a Tisza mellékfolyója, vö. kymr. *llafar* ‚vocalis, sonorus, canorus' (Arch. XXXIII. 81) | *Latorcza*, a Bodrog mellékfolyója, ugyanaz, a mi a kelta *Latara*, *Latera* helynevek (Arch. XXXIII. 56) | *Rába*, a Duna mellékfolyója, kelta *Arabo(n)*, azonos a Visztula *Raba* nevű mellékfolyójának nevével (Arch. XXXIII. 67) | *Szala* [vagy *Zala*], ugyanaz a kelta név, a mely megvan a Visztulába ömlő lengy. *Soła*, ném. *Saale* stb. nevében is (Arch. XXXIII. 67).

A szláv népnevek közül S. kettőt tart kelta eredetűnek. Az egyik a szláv *němьcь*, a mely a szlávságban n é m e t e t jelent. S. részletesen bizonyítja (vö. Arch. XXXIII. 65, 82, 84), hogy a Nyemen folyó mentén élhetett egy *Nemetes* vagy *Namesii* kelta törzs, melynek *Nemes* vagy *Nemesios* egyes sz. nom.-i alakjából népetymologiával a szlávban *němьcь* lett. E kelta törzs neve később átvonódott a germánokra. Félig-meddig hasonlót írtam én is a szláv *němьcь* szóról (vö. Nyr. XXXIV. 552 és l. még Nyr. XXXVIII. 82), a hol többek közt azt is megemlítettem, hogy a m. szó *t*-jét nem tudom megmagyarázni. Erről a *t*-ről most azt hiszem, hogy talán a magyarban keletkezett régebbi *cz*-ből. A m. *német* tehát egy szláv nyelvi *němьc* átvétele volna s egykor a szó nyelvünkben is **némic*-nek hangozhatott. Hasonló *cz* ≻ *t* változást föl lehet tennünk a következő esetekben is: *Ignácz* (vö. Zent *Ignacius* Érdy-C. 383) és *Ignát* (vö. MünchC. napt. rész decz. 15, DöbrC. 166, 167, 168) | *czúzat* NySz. ≺ ném. *zusatz* | ‚bíbicz' jelentésű *libocz* ∾ *libat* Kassai I. 310 (ellenben nem ide való *venit* és *venicz*).

A másik népnév, a melyet a szlávok Sachmatov szerint a keltáktól kaptak, a z s i d ó t jelentő szláv *židъ* (lásd e szóról való fejtegetésemet a MNy. V. 343. lapján). S. azt hiszi (vö. Arch. XXXIII. 95), hogy egy újlatin nyelvi **žŭd* (vö. ol. *giudeo*, fr. *juif*) átkerülhetett a keltába, s itt a keltában, egy feltehető kelta *ū* ≻ *ü* ≻ *i* változással *žid*-dé lett s ezt vették át a szlávok.

Végül még csak egy tulajdonnévről kell említést tennem, a mely S. szerint is gót eredetű. Ez a név a *Beszkíd* hegység neve. A régibb magyarban e név alakja *Beszkéd* hegyei (Carpathici montes PP.), *Beszkéd* h. (PPB.); *Beszkéd*, vö. Lipszky Repp.: „*Beszkéd* hungarice, *Beskyd* slavice, *Beskid* polonice — montium Carpaticorum juga"; *Beszkéd* Kassai, Kr., CzF.). S. a név eredetére már most ezt mondja (Arch. XXXIII. 54): „Den Namen der B e s k i d e n hat A. Budilovič in Verbindung gebracht mit gotisch **biskaiþan* . . .; A. Sobolevskij lenkte die Aufmerksamkeit auf dialekt. poln. *Bieszczady* (vö. lengy. *Beściad*, *Bieściad*, *Beskid*, *Beszkid*, *Bieszczad*: ein Teil des Karpat. Gebirges, Linde; kisor. *Bèskyd*: Beskid, Gebirge überhaupt, *Beskèdy* több. n.: Felsen, Bergen, Bergklüfte Żel.) und nahm an, dass hier *-šča-* schon in der gemeinslav. Ursprache *-skė-* ersetzte". — Feltéve, hogy a *Beszkéd* csakugyan egy gót **biskáiþan* mása,

akkor jelentése „elválasztott“ vagy „elválasztó“, ill. „hegygerincz“ (vö. gót *skáidan* „scheiden, trennen“) s etymonjában ugyanaz a szó, a mi a mai ném. *bescheiden* „szerény“.

Kissé hosszúra nyúlt ismertetésem, de talán nem volt haszon nélkül való S. értekezéséből kiválogatni azt, a mi minket is közelebbről érdekel. Minthogy csak ismertetést írtam, az eredmények birálatába nem bocsátkoztam. MELICH JÁNOS.

Ernst Lewy: *Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbindung.* Göttingen, 1911. Lewy czímű írott munkájában a névszók és mondatok mellérendelt viszonyú kapcsolatait tette tanulmánya tárgyává. Heinrich Winckler tanácsára csak három finn-ugor nyelvet vont vizsgálata körébe: a magyart, osztjákot és a votjákot; megállapításait a következőkben foglalhatjuk össze.

A mellérendelés a magyarban vagy kötőszóval történik, vagy a nélkül. Ha két szó mellérendelt viszonyban van, a kapcsolódás különböző esetei a következők: 1. *és, is, meg (vagy)* kötőszóval való kapcsolás: a viszonyragok, általában a ragok mindkét névszóhoz hozzájárulnak; 2. kötőszó nélkül a ragok mindkét névszóhoz hozzájárulnak; 3. kötőszó nélkül a rag csak a második névszóhoz járul; 4. kötőszóval; a rag csak a második névszóhoz járul hozzá. L. mindezeket őseredeti szerkezeteknek tartja s rámutat az összetételek létrejöttében való nagy szerepükre.

Ezeket az eseteket vizsgálja az osztjákban és votjákban is; nagyszámú példáival valószínűvé teszi s ha a többi finn-ugor nyelveket nem mellőzte volna, talán be is bizonyíthatta volna, hogy „a *teles-tele ezüst-aranynyal*“, „*nagy fáradsága és küzdelmébe került*“ szerkezetek ős finn-ugor eredetűek.

Az asyndeton és a compositák között középhelyet foglalnak el a távoli összetételek (fernkomposita), a melyekben lehetetlen bizonyos törvényszerüséget észre nem venni. Az ilyenekben ugyanis a két egymás mellé került névszó közül a második helyet a labialis mássalhangzóval kezdődő foglalja el. Ez a jelenség megvan az osztjákban akkor is, ha egy szemléletet két különböző módon fejeznek ki, vagy epikai részletességgel mondják el; megvan mind a három vizsgált nyelv ikerszavaiban is. A magyar ikerszavaknak L. négy csoportját különbözteti meg: I. a második tag meglévő szó (*izeg-mozog*); II. mindkét tag meglévő szó (*zeng-bong*); III. az első tag meglévő szó (*csiga-biga*); IV. egyik tag sem meglévő szó (*szurdi-burdi, irdes-birdes*). Mindenik csoportban kétségtelenül meg lehet állapítani, hogy a labialissal kezdődő szó a második helyet igyekszik elfoglalni.

Ha az osztjákban azonos viszonyt kifejező névszók kerülnek egymás mellé, a viszonyt kifejező rag csak a másodikhoz járul, ha az ill. névszók egyébként is viszonyító elemmel voltak ellátva (pl.